

JOHANNES AAVIK 130

KONVERENTS

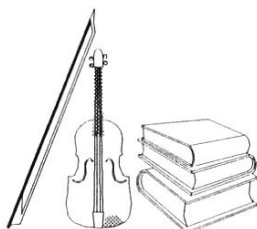
**SADA AASTAT HILJEM:
KEELEUENDUSE POOLT JA VASTU**

20. novembril 2010

Eesti Teaduste Akadeemia saalis Tallinnas Kohtu tn 6

Ettekannete teesid

Toimetanud Peep Nemvalts

*Johannes Aaviku
Selts*

Tallinna Teadlaste Maja

Eesti keeleuuendaja, tõlkija, literaadi ja pedagoogi
Johannes Aaviku sünnist möödub 130 aastat
8. detsembril 2010.

JOHANNES AAVIKU KÄSIKIRJALISEST PÄRANDIST EESTI KULTUURILOOLISES ARHIIVIS

Leili Punga

Eesti Kirjandusmuuseum
Tartu

J. Aaviku käsikirjalist pärandit säilitatakse Tartus Eesti Kultuuriloolises Arhiivis. Tema isikufond järjenumbriga 275 sisaldab kokku 2072 säilikut: J. Aaviku kirjavahetusi, originaalkäsikirju, tõlkeid, päevikuid, dokumente, märkmikke jms. Samas on talletatud ka tema perekonna ning vähemal määral teiste isikute materjale. Käsikirjadega koos laekunud 194 fotot on korraldatud fotokogusse 160 ja 1866-köiteline memoriaalkogu on hoiul Arhiivraamatukogus.

Pärast J. Aaviku põgenemist Rootsi 1944. aastal temast Eestisse maha jäänud materjalid on EKLasse jõudnud Joosep Aavikult Kuressaarest ning ORKAs aastail 1979–1983. Pagulusaegne arhiiviosa on laekunud aastail 1995–1998 Stockholmist Paul Laane vahendusel, 1984 ja 2000 on annetatud eesti keele kursuse üleskirjutus ning J. Aaviku parandustega kirjandeid jm õpilaste töid.

J. Aaviku isikufond on korraldatud mitmes osas 1980.–2000. a. vastavalt laekumistele.

KÄÄNTEINEN ASTEVAIHTELU JA SUOMEN JA VIIRON PARADIGMOJEN SUHTEET

Hannu Remes

Itä-Suomen yliopisto
Joensuu

Johannes Aavikin ehdotuksissa viron kielen sanaston uudistamiseksi herättää huomiota, että hän näyttää suosineen uusia sanoja sepittäessään ja lainatessaan sanoja suomesta erilaisia morfofonologisia vaihteluita, erityisesti astevaihtelun, sisältäviä paradigmatyyppejä. Monissa tapauksissa on paradigman morfologisen tunnusmerkkisyyden aste korkea, muun muassa silloin, kun agglutinatiivisen, vaihteluttoman tai suorassa, heikkenevässä astevaihtelussa olevan tyyppin sijasta sana on tuotu käänteisen, vahvenevan astevaihtelun sisältävään tyyppiin.

Esitelmässä tarkastellaan lähemmin käänteisen astevaihtelun esiintymistä suomessa ja virossa sekä eroista johtuvia kielten nomini- ja verbi-paradigmojen suhteita. Erityisesti virossa tavattavat rajoitukset ovat johtaneet erilaisiin paradigmatyyppeiden vaihdoksiin, ja astevaihtelullisen suomen sanan vastineesta on vaihtelu voinut väistyä tai muuttua toisenlaiseksi. Toisaalta virossa ovat astevaihtelullisia monet sanat, joissa ei suomessa astevaihtelua ole. Tällaiset suhteet näkyvät myös Aavikin viroon tuomissa suomalaisissa lainasanoissa.

KAS YNNED SA OLBAMA SIRNANGUT? JOHANNES AAVIKU VISIONÄÄRSUS KEELETEOREETILISEST VAATEPUNKTIST

Mati Hint

Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituut

Johannes Aaviku keeleline eneseteostus möödunud sajandi algukümnenditel langes aega, mil algas semiootika ja märgiteooria pöördumatu võidukäik nii filosoofias (Charles Sanders Peirce) kui ka keeleteaduses (Ferdinand de Saussure). Eestisse jõudsid märgiteooria, strukturalism ja semiootika alles 1960-ndatel aastatel, peaaegu kaks põlvkonda hiljem.

Hoolimata oma kiindumisest prantsus- ja ingliskeelsesesse vaimuelli ei ole Aaviku kirjutistes mingit selget jälge sellest, et teda oleks huvitanud keele olemuse seletamine semiootika ja märgiteooria vaimus.

Vastupidi, Aavik idealiseerib erijuurelisust ehk supletiivsust, kirjutades: „... võiks kujutella niisuguse keele, milles iga sõna iga muutevorm oleks erijuureline, olgugi et see selle keele õppimise teeks äärmiselt raskeks.“ (KÄV 1924: 20 jj). Ega ikka ei või küll kujutleda niisugust keelt.

Keele olemust puudutavad väited on Aavikul äärmiselt paradoksaalsed. Tema arutlused erijuurelisuse ja erandtüübilisuse kohta on otseses vastuolus märgiteooriaga, aga samas küsib ta: „Õigupoolest, mis on sõna? Teatavasti hääleline symbol...“ (KÄV 1924: 36). Ent see häälikuline sümbol ei saa toimivas keeles olla igas muutevormis või tuletises erijuureline: *hea – parem – hästi* ei saa olla keelelise sümboli, keelemärgi põhimõtteks.

Aaviku hüüdlauseid „... eesti keel paremaks ja täielisemaks kui iga muu keel!“ (KÄV 1924: 92) ja „Keel on riist, keel on masin“ (KÄV 1924: 9) võiks pidada pragmaatilise inseneri avaldusteks. Kuid keelemasina täiustamisel eelistab Aavik heakõlalisust ja keeleminevikust laenatud ebakorrapärsust ning erandlikkust reeglipärale.

Tema keelemasin on Jean Tinguely (1925–1991) ja Arthur Köpcke (1928–1977) masinate sarnane: masina estetiseerimine teeb (keele)masina atraktiivsemaks, aga masin toimiks ka ilma nendeta – küll ebaesteetilisemalt ja tuimemalt, aga siiski.

Aaviku vahendid keelemasina täiustamiseks on samuti paradoksaalsed. Ühelt poolt tunnistab ta keele sõnamaterjali foneetilise homogeensuse (reeglipärasuse) nõuet (KÄV 1924: 22 jj jm), teiselt poolt peab otstarbekamaks ja omapärasuse mõttes peenemaks mõelda uusi sõnu muuttüüpidesse, „mil on vähe esindajaid ja mis seetõttu on vähem banaalsed ja mille järele moodustet sõnad tunduvad individuaalsemaina ja suursugusemaina.“ (KÄV 1924: 45).

Aavik pidas võimalikuks elustada keeleajalukku vajunud protsesse (*elustet*, instruktiiv, järgsilbi *o*) ning sekkuda keele tüpoloogiasse (*nogenitiiv*), mitmed tema ettepanekud olid vastuolus fonotaktika reeglitega.

Nii Aaviku ajal kui ka tänapäeval tuleb küsida, kas keelereeglitest ülestamine on keele ühe või teise allsüsteemi võimaluste laiendamine või selle allsüsteemi reeglipärasuse ähmastamine. Tuleb küsida, mis muudab keelt rohkem, kas häälikulise substantsi muutus (*integreeruma > lõimuma*) või konstruktsiooni projekti muutus (*mille järel > pärast mida*).

Aavikut on raske pidada järjekindlalt mõtlevaks uurija-keeleteadlaseks, veel vähem sobib ta kitsarinnaliste keeleaktivistide hulka. Aavik oli visionäär, kes ei muretsenud selle pärast, et tema visioonid ei mahtunud raamidesse.

KIRJANDUS

KÄV = Joh. Aavik 1924. Keeleuuenduse äärmised võimalused. Tartu : Istandik.

JOHANNES AAVIKU KEELDE TOODUD MURDESÕNADEST JA ÜLDSE MURDEKEELEST

Enda Naaber
Kuressaare

1919. ja 1921. aastal ilmus keeleuuendajalt Johannes Aavikult „Uute sõnade sõnastik“, teine, parandatud ja suuresti täiendatud trükk. Vaatleksime selles Aaviku järgi rahvakeelseid sõnu, murdesõnu. 4000 sõna seas on neid raamatus küllaltki palju. Raamatus on kahesuguseid murdesõnu:

- 1) need, mida senini, (s.o. 1921. aastani) on väga vähe või üldsegi mitte kasutatud.
- 2) need murdesõnad, mis uuemal ajal kirjakeeles kasutama hakatud.

Just nii jaotab „Uute sõnade sõnastikus“ Johannes Aavik murdesõnu.

Vaatleme neid ja otsime vastust küsimusele, kuivõrd on need Aaviku murdesõnad praegusel ajal kasutusel, kuivõrd me neid, nende tähendust tunneme (nt *agrane*, *almus*).

Vahel mulle tundub, et mõne murdesõna puhul on Aavik kasutanud ka oma keeleuuenduslikku tahet. Ta on mõnda sõna pisut n-õ korrastanud (nt *jama*, *kabu*).

Lõpuks peatuksin veidi üldse murdekeelel ja selle elujõul Muhus ja Saaremaal. Saaremaa raamatuklubi tähistas septembrikuus 25-ndat Saaremaa kirjanduspäeva teemal „Saarte murded“. Nagu sõnavõttest selgus, on hakanud huvi murdekeele elavdamise vastu suuresti kasvama, seda eeskätt Muhu kohalike kultuuritöötajate eestvedamisel väikeses Muhus.

Kui Johannes Aavik teaks, et tänane aeg on jälle keeletundlikum kui varem, küll ta rõõmustaks. Ja rõõmustaks ka selle üle, et murdekeel endale taas eluõigust nõuab.

JOHANNES AAVIKU TEHISSÕNADE LEVIK

Antoine Chalvin

Institut National des Langues et Civilisations Orientales
Paris

Johannes Aaviku loodud tehistsõnad on seni uuritud peamiselt nende loomise meetodite seisukohalt. Minu ettekanne käsitleb nende tüvede kasutuseletulekut.

Statistilist uurimust, mis võimaldaks jälgida tehissõnade leviku protsessi, ei ole tagantjärele võimalik teha, sest praegu olemasolevad arvutikorpused aastate 1912–1944 kohta on vajalikust mahust alles kaugel. Seetõttu defineerin kaudse kvalitatiivse meetodi, mida rakendan valitud tehistsõnade uurimiseks. Kõigepealt esitan neljaastmelise levikuskaala. Seejärel kirjeldan kuut näitajat, mille abil saab välja selgitada sõnade levikuastme eri aegadel ning joonistada levikukõverad. Kõverate kuju järgi on võimalik eristada nelja levikutüüpi:

- 1) pidev levik,
- 2) katkestatud levik,
- 3) ebapidev levik,
- 4) viivitatud algusega levik.

Lõpuks rühmitan 57 Aaviku loodud tehissõna vastavalt nende levikutüübile, lähtudes seni kindlaks tehtud näitajatest.

MIS ON SÜÜME?

Linnar Priimägi

Tallinna Ülikooli kommunikatsiooni instituut

1. Presidendi hiljutine sõnaloomevõistlus aktualiseeris keelepsühholoogilise omaksvõetavuse küsimuse.
2. Eelteaduse tunnus on kirjeldusvõime, teaduse tunnus on ennustusvõime. Keele- ja kultuuripsühholoog peaks olema võimeline hindama sõna juurduvust nii nagu agronoom idanevust.
3. Johannes Aaviku elutöö kujutab endast keeleuuenduse katselappi, mille viljad ilmutavad ka sõna omaksvõetavuse tingimusi.
4. Johannes Aaviku kunstsõnade s(t)aatus näitab, et omaksvõtu eeldusi on kolm: suupärasus, assotsiatiivne meeldejäätvus ja konnotatiivne sobivus.
 - 4.1. Johannes Aaviku leiduste seas (ammutagem näited kunstlikest sõnadest) on kõrvalejäänuid suupäratuse tõttu (*seerma, sirnang*), assotsiatsioonituse tõttu (*seevima*), sobimatu konnotatsiooni tõttu (*solge, sinelm*).
 - 4.2. Teisalt on läbiläinuid meeldejätava assotsiatsiooni toel (*sark < puusärk*), sobiva assotsiatsiooni ja konnotatsiooni toel (*sulnis*) või suupärasuse ja sobiva konnotatsiooni toel (*siiras*).
 - 4.3. Sõna hääduslik ebamugavus (mitte mugandumatus) soodsa assotsiatiivsuse ja konnotatiivsuse korral teeb ta haruldaseks ja pidulikuks (*sark*), tugev assotsiatiivsus ja konnotatiivsus paigutab ta poeetilisse reservi (*same < [optiliselt] sametine*), pelk assotsiatiivsus jätab aktsepteeritunagi harvaks (*selmet*).

5. *Süüme* on Johannes Aaviku kunstsõna, mis pole hõivanud tähendustühikut (nagu *siiras*) ega uususes oluliselt alla jäänud konkurendile (nagu *sark* < *Isurnulirst*): *süüme* ja *südametunnistus* käibivad võrdsetena.
 - 5.1. Mõlemad on keeleomased, *süüme* pikk vokaal *üü* on pealegi veel eesti kirjapildile ainuomane.
 - 5.2. *Süüme* ka assotsieerub *südametunnistuse*lga.
6. Tähelepanuväärne on aga *südametunnistuse* ja *süüme* konnotatiivne, keele- ja kultuuripsühholoogiline vahekord. Johannes Aaviku uudissõna osutab, et sellel abstraktsel eetilisel kontseptil on all oma pildistik.
 - 6.1. *Südametunnistus* on *tunnistus* kohtulikus tähenduses. Pühakskuulutuspotsessis täitis seda rolli *advocatus diaboli* – süüdistav instants. Säärane *süüdistus* on assotsiatiivselt *süümes* sees isegi ilmsemalt kui *südametunnistuses*.
 - 6.2. Kuid on veel üks konnotatiivne seos. Kaasaegsed meenutavad, et Johannes Aavik püüdis gümnasistina väga puhtalt häälendada kreeka keelt. Homerosel sage ἑὺμός assimileerub sel juhul eesti keelde *süüm*-tüvena. Ja vanakreeka ἑὺμός'e semantiline väli võib piiritleda ka *süüme* isesuguse kontsepti eesti keeles *südametunnistuse* kontsepti kõrval. See sai olla Johannes Aavikul mälu põhjas *süümet* luues.
 - 6.3. *Süüme* ja *südametunnistuse* kontsept ei kattu päriselt – millega võiks seletada nende rahusat, s.t teineteist täiendavat kooslust eesti keeles.
 - 6.4. Kahe peale kokku annavad nad aluse mõtestada see kontsept ka eetika paradigmas.

KEEL ETÜMOLOOGIATE JA IDEOLOOGIATE VAHEL

Silvi Tenjes

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Kui palju muutusi sunnib meile peale keel ja kui palju selles on inimese kanda? Etümolooiate ja ideoloogiate vahele paigutavad keele inimene ja diskursus.

Ettekandes käsitletakse mõnede mõistete keele-elu, vaadates ajas nende varasemaid ja hilisemaid keelde tulemisi ning nende mõju ühiskonnas. Käsitlus on diskursiivne, st mõistete käsitlemine pole lahus ei käsitlejast-inimesest ega ühiskonnast. Põgusalt puudutatakse ka ajaloo ja kultuuriruumi mõju sõnakasutusele. Diskursiivne selles käsitluses on ka see, et kasutatakse mõistet 'kontekst' ning väidetakse, et kogu kultuuri alused on kaudse kommunikatsiooni aktid.

Selles töös käsitletakse diskursust kui eesmärgi poole püüdlevat keeletegu, kui lõiku maailmast, kus keel on võtmetähtsusega rollis. Diskursus kui maailma konstrueerimine ja mõistmine keele kaudu hõlmab keelestruktuuri- ja funktsioonitasandi ning funktsiooni kaudu keelekasutuse suulised ja kirjalikud kontekstid (diskursusest ja diskursusanalüüsist lähemalt vt van Dijk 1997, Scollon, Scollon 2001, He 2003). Seega käsitleb ettekanne keelehoolde- või keelekorralduse-eelset situatsiooni keeles, siinjuures eesti keeles.

Muutused keeles on inimese loodud. Me üldjuhul ei tea kedagi personaalselt nimetada ja kasutame keelemuutuste sõnastamiseks ümberütlevaid, metafoorseid viise. Etümolooiad on keel(t)es teatud piirideni leitavad. Näidetes esitatakse mõned võimalikud etümolooiad, mis on kas morfosemantiliselt või keelekontaktide või mõlema kaudu liikunud maailma eri paigus erinevatel aegadel, mõjutades üldkultuurilisi arusaamu (näited nagu arv *nelikümmend* muistses Lähis-Idas; muinas-skandinaavia *Odin*, kreeka *otiosus*; sanskriti *arya*, araabia *al-qadis*, kreeka *kratos*; uuemad nt inglise *google*, *adobe* jt). Tugevad jäljed keelte kontaktidest vallutuste ja migratsiooni tõttu ilmnevad kohanimedes

(*Gallia, Napoli, Palermo, Köln, Greenwich Village*). Nähtavad muutused toimuvad siis, kui meie eneste silme all määratakse traditsioonidega mõiste ümberkategoriseerimise või -nimetamise kaudu muutuma ning muutus hakkab mõjutama järgnevaid arusaamu institutsioonides ja seeläbi ühiskonnas tervikuna (nt *filoloogia* $\sim =$ *keel ja kirjandus* \subset ¹ *ühiskond ja kultuur*; *hirm* $>$ *heidutus*). Modaalne küsimus „kas see on hea või halb?“ jääb arutluse kanda.

Tööd on osaliselt toetanud ETFi grant nr 8008.

¹ \subset osahulga sümbol.

GEOTERMINITE KORRASTAMISE PROBLEEMIDEST

Ülo Sõstra

Tallinna Tehnikaülikooli mäeinstituut

Geoloogia on väga mitmekülgne teadusharu, mille uurimisobjektid on erakordselt suured, hõlmates sageli terveid mandreid. Vahtu uurimise alla on sattunud enamik Päikesesüsteemi planeetegi. Eestis on geolooge mõnisada, kuid geoloogiaga ja vastavate terminitega puutuvad vähemal või suuremal määral kokku kõik loodusteadlased, keskkonnaspetsialistid ja kooliõpetajad.

Vajadus korrektsete eestikeelsete seletavate geoloogiaterminite ja nende inglise- ja venekeelsete vastete järele on eriti suur seepärast, et vanem geoloogiaalane kirjandus (1945–1990) on venekeelne, aga nüüdisaegsed geoloogiaraamatud ja -ajakirjad trükitakse peamiselt ingliskeelsetena. Eesti ingliskeelsetel teadusajakirjadel ei ole siiani digitaalset eestikeelset varianti, kuigi ülikoolides käib õpetamine emakeeles ja peaaegu kõik avaldatavad artiklid tõlgitakse eesti keelest inglise keelde. Keerulistest teaduslikest terminitest arusaamisel ja tõlkimisel tekivad raskused isegi spetsialistidel, sest varasemaid termineid sisaldavad vene-eesti sõnastikud (sh Orviku jt 1963; Lainoja jt. 1969; Masso 1975) on aegunud ja ainsa eesti-inglise maapõue sõnaraamatu (Reinsalu 1999) terminite arv on piiratud.

Geoloogiaterminite töörühma moodustavad geoloogia-asutuste spetsialistid, kes oma töös puutuvad vahetult kokku geoloogia, mäenduse ja geotehnika terminitega. Kuna terminid lähedastel erialadel suures osas kattuvad, siis otsustas töörühm koostada kõiki neid erialasid ühendava kolmekeelse eesti-inglise-vene geoterminite seletava sõnaraamatu. Teistelt erialadelt lisatakse termineid objektide ja nähtuste kohta, mis on seotud geoloogiliste protsessidega. Arvestades varasemate sõnastike koostamise kogemustega, on sellise sõnaraamatu maht ca 12000–15000 terminit. Esmalt valmib sõnaraamatu digitaalne variant. Terminiseletus antakse üldjuhul eesti keeles, kuid seda on võimalus teha paralleelselt teistes keeltes, kaasa arvatud saksa ja soome keel. Termini-

vara korrastatakse koostöös Eesti Keele Instituudiga. Pärast esimese 500–1000 termini sisestamist arvutisse alustab tööd terminoloogia komisjon. Sisestatud terminid ja nende seletused kontrollitakse üle sisuliselt ja keeleliselt. Pärast vajalike parandusi ja täpsustusi on plaanis korrastatud ja komisjonis heaks kiidetud terminid panna üldiseks kasutamiseks Interneti. Täpsustamist vajavate terminitega jätkub töö kuni iga korrastatud termin saab komisjoni enamiku toetuse. Plaanis on esialgu korda teha need terminid, mis on sisuliselt vigased sõnaraamatutes ÕS 2006, VSL 2006 ja EKSS 2009. Viimases on neid küll oluliselt vähemaks jäänud, kuid mõned neist ei saa rahuldada spetsialiste, nagu *arhaikumi* sünonüüm *arheosoikum*. Varem on terminit *arheozoikum* ebaõnnestunult kasutanud A. Rõõmusoks (1983), aga tavaliselt kasutatakse ingliskeelses kirjanduses sõna *Archean* ja eestikeelses *Arhaikum*.

Tänapäevane geoloogiaalane oskussõnavara on mahukas, nt J.A. Jacksoni (1997) seletav sõnaraamat venekeelse tõlkena (Mezhelovskij 2002), sisaldab umbes 28 000 terminit. Kõige täiuslikum vene-eesti geoloogia sõnastik (Orviku jt 1963) sisaldab 10 000 terminit. Töö terminitega on kannatust ja aega nõudev, sest varem on vaid osa geoloogiatermineid seletatud üldistes sõnaraamatutes. Eesti keele korrastamiseks on see töö ometi vajalik.

KIRJANDUS

- Jackson, J.A. (ed.). 1997. Glossary of Geology. 4th ed. American Geological Institute, Alexandria, Virginia
- Lainoja, L., Nurm, E., Paalme, G., Kindlam, M. (koost.) 1969. Vene-eesti mäenduse sõnastik. Tallinn, Valgus
- Masso, T. (koost.) 1975. Vene-eesti ehituse sõnastik. Tallinn, Valgus
- Mezhelovskij, N.V. (red.) 2002. Tolkovõi slovar' angliiskih geologicheskikh terminov. Moskva, Geokart
- Orviku, K., Nurm, E., Kaljo, D., Kindlam, M., Männil, R., Olli, V. (koost.) 1963. Vene-eesti geoloogia sõnastik. Tallinn, ERK
- Reinsalu, E. (toim.) 1999. Inglise-eesti ja eesti-inglise maapõuesõnaraamat. Tallinn: TTÜ MI ja Eesti KKM
- Rõõmusoks, A. 1983. Eesti geoloogia. Tallinn, Valgus.

KOMI KEELEUUENDUS: POOLT JA VASTU

Nikolay Kuznetsov

Eesti Kirjandusmuuseum

Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Reformid komi keele arenguloos on tähendanud muutusi nii kirja-pildis kui ka sõnavaras. Eri aegadel on kirjutamiseks kasutatud erinevaid kirja-viise ja tähestikke: nn vanapermi kiri 14.–16. sajandil, Castréni-Savvaitovi ja Sjögreni tähestik 19. sajandil, Molodtsovi tähestik 1920-ndatel aastatel, 1930-ndate esimesel poolel ladina tähestik ja siis jälle Molodtsovi kiri, kuni 1938. aastal toimus üleminek praegugi kehtivale tähestikule kirillitsa põhjal.

Komi keele sõnavara on aktiivsemalt arendatud ja uuendatud suurte ja järskude muutuste aegu ühiskonna sotsiaalpoliitilises elus. Nii võib rääki-da suuremast keeleuuenduslainest 20. sajandi 20–30-ndatel aastatel, mil loodi normitud kirjakeel, hoogsalt arenes trükisõna, tekkis koolivõrgustik jne. Selle perioodi keeleuuenduse produktina on praeguses komi keeles kasutada terve hulk keeleuuenduse kriitika ja keele sisetsensuuri läbinud ning rahva seas omaks võetud sõnu.

Sellele järgnenud poolsajandil domineerisid põhimõtteliselt vastupidi-sed tendentsid ja protsessid, kuigi uusi omakeelseid sõnu loodi ka nõu-kogude ajal. Vajadus laiema keeleuuenduse järele tekkis jälle 1980-ndate lõpus. 1990-ndate algusest võibki rääkida keeleuuenduse uuest lainest, mille haripunkt on arvatavasti juba möödas.

Pärast komi keele kuulutamist üheks Komimaa riigikeeleks 1992. aastal moodustati varsti terminoloogia-ortograafia komisjon, mille eesmärke oli muuseas sõnavara arendada. Komisjoni töö tulemusena on ilmunud mitu vihikut uudissõnavaraga, uusi sõnu hakati levitama massimeedia vahendusel. Neologismid on ilmunud ka uuemate sõnaraamatute lehe-külgedele. Samuti on neid pakutud üldsusele sõnastikus *Виль кыввор* (Uudissõnavara, 2005 ja 2009).

Keeleuuendus ja sõnalooming tähendab alati pooldajate ja kriitikute võitlust. Komi keele sõnavara uuendamine pole olnud lihtne algusest peale. On kritiseeritud nii murdesõnavara sissetoomist kirjakeelde, vana- de unustatud sõnade uuesti kasutuselevõttu kui ka tõlkelaene ja eriti n-õ tehissõnu. Kriitikuteks on olnud nii lihtrahvast keeletekandajaid kui ka humanitaarharitlasi. Mitte alati pole nende kriitika olnud põhjusega.

Keeleuuendajate ja nende kritiseerijate vastasseisu kõrgpunktiks võib pidada 2005. aastal kirjandusajakirja *Войвывь кодзув* (Põhjanaan) lehekülgedel peetud väikest „sõda“. Nimelt ilmusid selles ajakirjas keeleuuenduse teemalised artiklid, kus mõlema poole esindajad kirjeldasid ja arvustasid suhteliselt emotsionaalselt vastasleeri tegevust. Arvamusi on ilmunud mõnes teiseski väljaandes, ka hiljem.

Väga vastandlikest arvamustest ajendatuna korraldati 2006. aastal Sõktõvkaris komi filoloogiat õppivate tudengite seas küsitlus, mille üks eesmärk oli välja selgitada uute sõnade loomise vajadus. Samuti uuriti küsitlusega arusaamist neologismidest ja suhtumist nendesse. Küsitluse tulemused on väga huvitavad ja mõtlemapanevad.

Ettekanne on valminud sihtfinantseeritava teema SF0030181s08 raames.

vaatmikud

UUSI ELURIKKUSE OSKUSSÕNU ELUPUUS

Raik-Hiio Mikelsaar

Tartu Ülikooli arstiteaduskond

Tegelenud mitu aastat eluslooduse fülogeneesipuu ehk Elupuu uuen-
damisega, on nüüdseks algatatud rahvusvaheline arutelu. Seoses sellega
on tulnud uuendada ja luua terve hulk biorühmade nimetusi nii eesti,
inglise kui ka ladina keeles. Praegu on valmimas laiaulatuslik, sisult ja
terminoloogiliselt uudne Elupuu.

EETEID UHMAL JA UNARUL

Peep Nemvalts

Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituut

Keeleuuendus on pidev protsess, mis laineti teadvustudes rahvahulki
kaasa tõmbab ja uudissõnu eetma sunnib. Johannes Aaviku liikvele
lükatud hiidlaine on toonud eesti keelde hulganisti otstarbekaid sõnu.
Aeg-ajalt tasub unarule jäänud eeteid, olgu velmatud sõnu või
välminguid meelde tuletada, vahel uhmakaltki.

JOHANNES AAVIKU NING 1972. a SÕNAVÕISTLUSE UUDISSÕNU TÄNAPÄEVA AJAKIRJANDUSES

Kata-Liina Normak

2009. a Tallinna Ülikoolis valminud bakalaureusetöös vaadeldi, milliseid
1972. a sõnavõistlusel pakutud sõnu praegu kasutatakse ja kui paljud on
ununenud. Ühtlasi võrreldi Johannes Aaviku omaaegsete uudissõnade
kasutatavust nüüdisajakirjanduses.